

Den s.k. beslagsförbudsregelns tillämplighet beträffande elektroniska handlingar

---

Anmälan

AA framförde i en anmälan klagomål mot dåvarande kammaråklagaren BB, Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Östersund. Han var missnöjd med att en dator i vilken lagrades bl.a. e-postkorrespondens mellan honom och hans före detta hustru, CC, hade tagits i beslag och med att korrespondensen därefter hade återopats som bevisning i en rättegång vid Östersunds tingsrätt där han och CC var tilltalade.

Utredningen

Handlingar i bl.a. Östersunds tingsrätts mål B 860-03 och åklagarkammarens i Östersund ärende C-7-703-02 infordrades och granskades.

Av den inhämtade utredningen framgick bl.a. att AA och CC var misstänkta för skattebrott och bokföringsbrott och att en husrannsakan i CC:s bostad i syfte att eftersöka bokföringsmaterial hade verkställts den 16 februari 2007. Vid husrannsakan beslagtogs en dator i vilken bl.a. e-postkorrespondens mellan AA och CC lagrades. Denna korrespondens tillfördes förundersökningsprotokollet och återopades senare som bevisning i rättegången vid tingsrätten.

Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten för upplysningar och yttrande över åklagares hantering av den aktuella e-postkorrespondensen.

Åklagarmyndigheten (dåvarande riksåklagaren DD) kom in med ett yttrande till vilket var fogat upplysningar från vice chefsåklagaren EE (här uteslutna). Det upplystes att BB hade slutat sin anställning.

DD

Bakgrund

AA och CC är misstänkta för att tillsammans och i samråd ha begått skattebrott och bokföringsbrott. Åtal har väckts mot CC och Östersunds tingsrätt har meddelat dom. Domen är överklagad. Förundersökningen mot AA pågår alltså eftersom denne synes hålla sig undan.

Av handlingarna framgår att AA och CC har varit gifta med varandra. Under tiden CC var frihetsberövad gjordes en husrannsakan hos henne den 16 februari 2007, varvid bl.a. en dator togs i beslag. Beslaget av datorn har hävts den 23 mars 2007.

Vid förhör med CC den 12 februari har hon uppgett att hon inte har umgåtts med AA på många år och efter skilsmässan år 2002 har de inte haft så mycket med varandra att göra. Vidare har CC vid förhör den 1 mars uppgett att hon och AA inte har haft någon personlig kontakt på flera år men att han har kontaktat henne per e-post. CC uppgav slutligen vid förhör den 11 mars att hon inte kom ihåg hur länge sedan det var hon umgåtts med AA.

Vid undersökning av CC:s dator har korrespondens bestående av e-postmeddelanden mellan CC och AA anträffats och skrivits ut. E-postmeddelandena är daterade i maj 2003, augusti och september 2004, februari 2005 samt december 2006 och rör bl.a. den ekonomiska ställningen och hur betalningar skulle göras i olika bolag som var aktuella i förundersökningen. E-postmeddelandena har intagits i förundersökningsprotokollet och har även åberopats som bevisning vid huvudförhandlingen i tingsrätten till styrkande av att CC och AA under delar av aktuell brottstid har varit i behov av pengar samt att de har haft ett bestämmande inflytande över bolagen. E-postmeddelandena har åberopats som bevisning i hovrätten av åklagaren.

Efter att ha redogjort för den rättsliga regleringen anförde DD vidare.

Bedömning

I ärendet aktualiseras främst två frågor, nämligen dels vad som gäller vid beslag och kopiering av information som lagrats på dator, dels hur beslagsförbudsregeln ska tillämpas.

En innebörd av beslagsförbudsregeln är att skriftliga meddelanden innehållande informationsutbyte mellan misstänkt och honom eller henne närstående är skyddade mot beslag. Någon närmare vägledning hur begreppet skriftligt meddelande ska tolkas ges inte i bestämmelsen. Av förarbetena framgår endast att bestämmelsen inte bara avser skriftliga meddelanden utan även andra handlingar, t.ex. läkarjournaler (NJA II 1943 s. 360).

Enligt gällande rätt är det tillåtet att under en husrannsakan söka efter information i en dator (SOU 1995:47 s. 184). Med de informationsmängder som numera är vanliga i datorer är det dock normalt inte praktiskt genomförbart. Då fråga om beslag uppkommer med anledning av vad som påträffats eller kan komma att påträffas i en dator, torde därför i praktiken inte finnas något annat sätt än att ta denna eller del av datorn i beslag. Det är en nödvändighet för en effektiv brottsbekämpning att så kan ske. Ett beslut att ta en dator eller en del av en dator i beslag kan inte anses stå i konflikt med beslagsförbudsregeln. Åtgärden att på papper skriva ut en elektronisk handling innebär enligt min mening inte heller att en skriftlig handling tas i beslag (se om dessa frågor i Brott och brottsutredning i IT-miljö, Ds 2005:6 s. 303 ff.). Något lagstridigt beslag har det därför enligt min mening inte varit frågan om.

Frågan är då om det har funnits hinder att använda de aktuella e-postmeddelandena trots att beslaget av datorn i och för sig inte har varit felaktigt och den information de innehåller inte har kommit åklagaren till del i strid med gällande rätt.

Ändamålet med beslagsförbudsregeln är att skydda förtroligheten mellan vissa personkategorier, däribland den misstänkte och honom eller henne närstående personer. Vid tillkomsten av beslagsförbudsregeln var vanliga papper den huvudsakliga informationsbäraren. I dag är det troligtvis vanligast att information finns i datorer och liknande. Riksåklagaren har i ett tillsynsärende gällande skriftliga handlingar mellan en misstänkt och en advokat (ÅM-A 2006/1152, bifogas) uttalat att ändamålet med beslagsförbudsregeln måste beaktas då innehållet i en beslagtagna dator eller en kopierad hårddisk analyseras. Det finns därför åklagaretska skäl som talar mot att elektroniska dokument används inom ramen för en förundersökning om

dokumenterna är sådana att de i pappersform hade omfattats av beslagsförbudet. Skälen får anses vara så starka att de väger tyngre än det brottsbekämpande intresset.

I förevarande fall har det inte varit aktuellt att ta korrespondensen i beslag. Mot bakgrund av det tidigare anförda är det min uppfattning att beslagsförbudsregeln ska tillämpas på motsvarande sätt rörande elektroniska dokument som om det varit fråga om beslag av en vanlig fysisk handling. Således får elektroniska dokument inte användas vid brottsutredningen om beslagsförbudsregeln hade varit tillämplig på handlingen om den hade varit i pappersform.

Beslagsförbudsregeln gäller enligt sin ordalydelse bl.a. meddelanden mellan den misstänkte och en honom eller henne närstående. En särskild fråga är om det har någon betydelse att meddelandet – som i aktuellt fall – har lämnats mellan två närstående som är misstänkta för att ha begått brott tillsammans.

Justitiekanslern har tidigare gjort uttalanden som rör skriftliga meddelanden mellan misstänkta närstående (se JK 1983 s. 195) och har funnit att bestämmelsen i 27 kap. 2 § RB om förbud mot beslag av skriftliga meddelanden mellan närstående inte bör anses innehålla något undantag för det fall brottsmisstänkarna riktar sig mot såväl avsändaren som mottagaren.

Högsta domstolen har i två fall tagit ställning till hur beslagsförbudet ska tolkas när det gäller advokater. I NJA 1977 s. 403 begärdes tillstånd till husrannsakan hos en advokat. Syftet med husrannsakan var att söka efter och ta i beslag originalet till en handling som hade åberopats i fotokopia i en process. Högsta domstolen uttalade att varken det förhållandet att innehållet i en handling var känt eller att det inte var fråga om ett meddelande från en klient till advokat hindrade en tillämpning av beslagsförbudet. Högsta domstolen påpekade dock att beslagsförbudsregeln, enligt sin ordalydelse, hade kommit att bli mera vidsträckt än vad som motiverades av ändamålet att tillgodose behovet av sekretess mellan advokat och klient. Hinder ansågs dock föreligga mot en rättstillämpning i strid med stadgandets ordalydelse, särskilt då det gällde fråga om ett stadgande som syftade till att skydda enskilda personer mot tvångsingripande från det allmännas sida. I NJA 1990 s. 537 uttalade Högsta domstolen att det var tillräckligt med ett blygsamt mått av bevisning från advokatens sida för att man skulle kunna godta ett påstående om att en handling omfattas av beslagsförbudet. Högsta domstolens ställningstagande synes medföra att det inte är möjligt att göra en ändamålstolkning av beslagsförbudsregeln utan den ska tillämpas enligt sin ordalydelse.

Med anledning av Högsta domstolens avgörande 1977 föreslog Tvångsmedelskommittén i sitt betänkande (SOU 1984:54) att bestämmelsen i 27 kap. 2 § skulle upphävas och att beslagsfrågan skulle avgöras efter en intresseavvägning i det enskilda fallet. I prop. 1988/89:124 s. 36 uttalade departementschefen att det endast var i extrema undantagsfall som regeln gav upphov till problem och att det var svårt att konstruera en vidgad möjlighet till beslag utan att samtidigt riskera att komma i konflikt med viktiga rättssäkerhetsintressen. Det lades därför inte fram något förslag till ändrade regler i detta avseende.

Frågan har utretts på nytt i Polisrättsutredningens slutbetänkande (SOU 1995:47 s. 358 ff.). Utredningen fann att det har visat sig finnas ett större behov av att kunna företa husrannsakan hos advokater och beslagta handlingar som har anförtratts advokater av klienter än vad man tidigare har antagit. Enligt utredningens mening hade beslagsförbudet kommit att bli betydligt vidsträcktare än vad som krävs för att behovet av sekretess i förhållandet mellan advokat och klient ska kunna tillgodoses. Utredningen föreslog därför vissa förändringar av beslagsförbudet. Dock föreslogs inga förändringar när det gällde de fall där t.ex. en advokat misstänks för delaktighet i sin klients brott. Även fortsättningsvis skulle beslagsförbudet därvid gälla. Inte heller föreslogs några förändringar av beslagsförbudet gällande närstående, förutom att det borde omfatta även andra informationsbärare än skriftliga meddelanden. Däremot har utredningen inte övervägt vad som ska gälla när närstående är misstänkta för att ha begått brott tillsammans. Någon ändring av lagstiftningen har inte skett med anledning av Polisrättsutredningens förslag.

I förevarande fall har åklagaren i förundersökningen och i domstol använt e-postkorrespondens mellan de före detta makarna AA och CC som båda är misstänkta för att ha begått allvarliga brott tillsammans. E-postkorrespondensen synes enbart ha rört förhållanden i olika bolag som omfattades av förundersökningen och har inte innefattat meddelanden av privat karaktär. Med hänsyn härtill och då parterna, enligt CC, inte har haft något närmare umgänge efter skilsmässan har jag förståelse för att åklagaren har ansett sig kunna använda sig av e-postkorrespondensen. Med hänsyn till det åklagarens resonemang som har redovisats i det föregående samt att det inte synes föreligga möjligheter till en ändamålstolkning av beslagsförbudsregeln kan jag inte komma till annan slutsats än att åklagaren borde ha avstått från att använda sig av e-postkorrespondensen.

Jag kommer att vidta de åtgärder rörande handläggningen av det aktuella målet som mitt ställningstagande i yttrandet leder till.

Det går inte att komma ifrån att beslagsförbudsregelns ordalydelse träffar långt mer än vad som är motiverat med hänsyn till intresset att värna förtroeligheten mellan närstående. Som det aktuella ärendet exemplifierar underlättar regeln för makar att, utan att bli dömda för det, planera och genomföra brott tillsammans. Denna ”ventil” för brott med minimum två års fängelse i straffskalan fångar bara fullbordade riktigt grova brott. Det innebär exempelvis att beslagsförbudet träffar den stämpling till mord som två makar kan manifesteras i ett dokument emellan.

En annan situation där det är stötande att inte kunna ta meddelanden i beslag gäller då meddelandet mellan makar utgör ett brott i sig självt. Det kan exempelvis gälla kvinnomisshandlaren som i ett brev till sin hustru hotar henne med nya brott, eller brev som genom sitt innehåll utgör en överträdelse av besöksförbud. I den mån dessa meddelanden har nått mottagaren kan hon visserligen överlämna dem utan att de behöver beslagtas, men i alla andra fall – exempelvis då brevskrivaren är häktad och underkastad brevgranskning – är de oåtkomliga för beslag.

Enligt min mening är den nuvarande regleringens brister besvärande och borde föranleda en översyn av bestämmelsen.

I ett beslut den 4 december 2008 anförde *chefsJO Melin* följande.

Rättslig reglering

Om det förekommer anledning att brott förövats på vilket fängelse kan följa får enligt 28 kap. 1 § rättegångsbalken (RB) i hus, rum eller slutet förvaringsställe, husrannsakan företas för eftersökande av föremål som är underkastat beslag, eller eljest till utrönande av omständighet som kan äga betydelse för utredning om brottet.

Av 27 kap. 1 § första stycket RB följer bl.a. att föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott får tas i beslag. I bestämmelsens andra stycke anges att vad som sägs om föremål också – om inte annat särskilt är föreskrivet – gäller om skriftliga handlingar.

Såvitt avser skriftliga meddelanden mellan den misstänkte och någon honom eller henne närstående gäller enligt 27 kap. 2 § RB att – om det inte är fråga om brott för vilket det inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år – sådana inte får tas i beslag hos den misstänkte eller den närstående.

Bedömning

Inledning

Av utredningen har sammanfattningsvis framgått följande. AA och CC, som hade varit gifta med varandra, var misstänkta i en förundersökning rörande bokföringsbrott och grovt skattebrott. För inget av dessa brott är straffminimum två års fängelse. Vid en husrannsakan i CC:s bostad togs en dator i beslag. I datorn fanns bl.a. e-postkorrespondens mellan AA och CC lagrad.

Den korrespondensen skrevs ut och fördes in i förundersökningsprotokollet och kom senare att åberopas som bevisning i rättegången där såväl AA som CC var tilltalade.

Allmänt om reglernas tillämpning såvitt avser elektroniska handlingar

Reglerna om beslag i 27 kap. RB tar sikte på fysiska föremål. Den särskilda bestämmelsen om skriftliga handlingar tillkom eftersom det vid beslag av handlingar normalt inte är handlingen som sådan, utan den information handlingen innehåller som är av intresse för brottsutredningen.

På samma sätt kan man beträffande en dator, som ju i och för sig är ett föremål, säga att det som regel inte är datorn som sådan utan den information som datorn innehåller som är av intresse för brottsutredningen. Någon reglering som särskilt tar sikte på information i elektronisk form finns emellertid inte. I departementspromemorian Brott och brottsutredning i IT-miljö (Ds 2005:6) beskrivs situationen på följande sätt.

Eftersom beslagsreglerna utgår från traditionella informationsbärare, samtidigt som information i allt större utsträckning datorbehandlas och lagras i elektronisk form, har det uppstått en klyfta mellan regelsystemet och verkligheten (s. 283).

I promemorian, som i huvudsak behandlar frågan om svenskt tillträde till Europarådets konvention om IT-relaterad brottslighet, lämnas vissa förslag för att anpassa reglerna om husrannsakan och beslag till modern teknik och föreslås en ny regel om husrannsakan i IT-miljö. Förslagen är föremål för beredning i Justitiedepartementet.

Beslaget

Som Åklagarmyndigheten har angett anses det, trots avsaknad av uttryckligt lagstöd, enligt gällande rätt vara tillåtet att under en husrannsakan söka efter information i en dator (se bl.a. SOU 1995:47 s. 184). Av praktiska skäl brukar detta ske genom att datorn eller en del av datorn tas i beslag. Jag har mot denna bakgrund inga synpunkter på beslutet att ta den aktuella datorn i beslag.

Närmare om den s.k. beslagsförbudsregeln

Beslagsförbudsregeln i 27 kap. 2 § RB omfattar i här aktuellt avseende enligt sin ordalydelse skriftliga meddelanden mellan den misstänkte och någon honom eller henne närstående.

Bestämmelsen måste läsas tillsammans med reglerna i 27 kap. 1 § RB, och eftersom det endast är föremål och skriftliga handlingar som i enlighet med denna bestämmelse kan bli föremål för beslag brukar det hävdas att beslagsförbudsregeln inte kan anses vara direkt tillämplig på handlingar i elektronisk form.

Åklagarmyndigheten har sammanfattningsvis anfört att det i och för sig inte kan anses att den aktuella e-postkorrespondensen har kommit i åklagarens besittning på ett lagstridigt sätt, men att beslagsförbudsregeln likväl – av åklagarens skäl – bör tillämpas på motsvarande sätt för elektroniska dokument som för vanliga fysiska handlingar och att elektroniska dokument därför inte får användas i en brottsutredning om beslagsförbudsregeln hade varit tillämplig på handlingen om den varit i pappersform.

Justitiekanslern har i ett ärende rörande beslag av en dator hos en journalist i beslut den 19 december 2007 (dnr 6372-07-31 och 6373-07-31) som sin uppfattning angett att den princip som kommer till uttryck i 27 kap. 2 § RB bör gälla även för annat än skriftliga handlingar. Han anförde också att det måste ses som ett problem att det är oklart vad bestämmelsen i 27 kap. 2 § RB omfattar och att åsikterna om regelns tillämplighet på datorlagrad information därför går isär. I beslutet uttalar Justitiekanslern därför att lagstiftaren bör klargöra rättsläget.

Jag kan för egen del instämma i vad Åklagarmyndigheten och Justitiekanslern har anfört. När en dator beslagtas innebär det i praktiken – på samma sätt som om beslaget skulle ha avsett en pärm med skriftliga handlingar – att all information som finns lagrad i datorn blir tillgänglig för de brottsutredande myndigheterna och på motsvarande sätt oåtkomlig för den som datorn tas i beslag från. Beslagsförbudsregeln syftar, som Åklagarmyndigheten anfört, till att skydda förtroligheten mellan vissa personkategorier, däribland den misstänkte och honom eller henne närstående personer. Behovet av att bereda skydd för förtrolig korrespondens mellan bl.a. närstående är givetvis lika starkt oavsett om ett dokument lagrats elektroniskt eller i form av en utskrift. Det vore orimligt om t.ex. ett brev från den misstänkte till någon närstående som lagrats elektroniskt skulle ha ett sämre skydd än samma brev skulle ha om det i stället hade skrivits ut och lagts i en skrivbordslåda. Jag anser således att det finns starka skäl att behandla elektroniskt lagrad information på samma sätt som man skulle ha behandlat informationen om den hade återfunnits i en skriftlig handling. En annan sak är att det inte är lika lätt att avskilja information som lagrats på t.ex. en hårddisk som det är att avskilja en skriftlig handling från t.ex. en pärm.

Jag delar således Åklagarmyndighetens uppfattning att i samma mån som korrespondensen mellan AA och CC inte hade fått användas i brottsutredningen om den haft skriftlig form fick den inte heller användas i sin elektroniska form.

Meddelanden mellan misstänkta närstående

Som angetts ovan var både AA och CC misstänkta för brottslighet i den aktuella förundersökningen. Frågan är om det har någon betydelse för tillämpningen av beslagsförbudsregeln.

Justitiekanslern har i ett beslut (JK 1983 s. 195) anført att bestämmelsen om förbud mot beslag av skriftliga meddelanden mellan närstående inte gör undantag för det fall brottsmisstankarna riktar sig mot såväl avsändaren som mottagaren och att det därför måste anses föreligga hinder mot att beslagta sådana meddelanden.

Högsta domstolen har i avgörandena NJA 1977 s. 403 och 1990 s. 537 uttalat sig angående handlingar som förvaras hos advokat (vilka också omfattas av beslagsförbudsregeln). Högsta domstolen påpekade i det förstnämnda avgörandet att det måste antas att beslagsförbudsregeln enligt sin lydelse kommit att bli betydligt vidsträcktare än som föranleddes av ändamålet att tillgodose behovet av sekretess i förhållandet mellan advokat och klient. HD:s majoritet ansåg dock att det – särskilt som det var fråga om ett stadgande givet till skydd för enskild person mot tvångsingripande från det allmännas sida – fick anses möta hinder mot en rättstillämpning i strid med stadgandets ordalydelse.

Åklagarmyndigheten har mot denna bakgrund funnit att det inte synes vara möjligt att göra en ändamålstolkning av beslagsförbudsregeln och att åklagaren därför borde ha avstått från att använda sig av e-postkorrespondensen mellan CC och AA. Jag delar den uppfattningen.

BB kan därför inte undgå viss kritik för det sätt på vilket hon handlagt ärendet.

Avslutande synpunkter

Frågan om hur och i vilken mån reglerna om tvångsmedel behöver anpassas till modern teknisk miljö har behandlats i ett flertal utredningar, senast i den tidigare nämnda promemorian Brott och brottsutredning i IT-miljö (Ds 2005:6). Frågan är komplicerad och har ännu inte lett till någon åtgärd från lagstiftarens sida.

Det måste rimligen vara allt vanligare att information som kan vara av intresse i en brottsutredning endast finns tillgänglig i elektronisk form. Det är därför mycket otillfredsställande att det saknas en tydlig författningsreglering av hur bl.a. reglerna om beslag ska tillämpas på elektroniska handlingar. Detta gäller särskilt som begränsningar i det skydd mot husrannsakan och ingrepp i förtrolig kommunikation som föreskrivs i 2 kap. 6 § regeringsformen (RF) enligt 2 kap. 12 § första stycket RF endast får ske genom lag. Jag instämmer således i Justitiekanslerns ovan redovisade ståndpunkt att det finns ett tydligt behov av att rättsläget klargörs. Härtill kommer att Åklagarmyndigheten i sitt yttrande hit har pekat på vad myndigheten anser vara vissa brister i den nuvarande regleringen av beslag av skriftliga meddelanden mellan närstående.

Jag finner av nyss nämnda skäl anledning att överlämna ett exemplar av detta beslut till Justitiedepartementet och justitieutskottet.